

1. Лещенко О. С. Політичне лідерство в Україні: гендерний аспект. *Гендерна політика очима української молоді*: матеріали підсумкової конференції X Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 30 листопада 2016 р. / [за заг. ред.: Н.В. Бібік, Г.Г. Фесенко]; Харків. нац. ун-т міськ. гос-ва ім. О.М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2016. С. 106–110.
2. Секунова Ю. В., Товкун І. І. Політичне лідерство в Україні: жіночий аспект. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 4. С. 69–73.
3. Основи гендерної політики в парламентській діяльності: навчальний посібник. / Автор. колектив: В. А. Гошовська, Н. Б. Ларіна, В. В. Святненко / за заг. ред. В. А. Гошовської. К.: НАДУ, 2011. 100 с.
4. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%25D1%2580#Text> (дата звернення: 11.02.2023).
5. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегія впливу. *Український жіночий фонд*. Київ, 2011. 41 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/7/85975.pdf> (дата звернення: 10.02.2023).
6. Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#n13> (дата звернення: 11.02.2023).

Ніколаєва Т. М.,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри політичних технологій,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

Топчій О.С.,
старший викладач кафедри політичних технологій,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ ЗАХОДУ: ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Політика демократичних країн ґрунтується на законодавчих та нормативно-правових актах, що покликані забезпечити гендерну рівність у всіх сферах суспільного життя. Цей непростий шлях західних демократій базувався на певному теоретичному підґрунті, що історично склався, і є певним досвідом для країн, що вийшли на демократичний шлях розвитку.

Понад століття *фемінізм* (від лат. *femina* «жінка») є одним із найпотужніших суспільних рухів в історії людства, адже прагне покращити життя більш ніж половини населення Земної кулі: досягнувши політичну, економічну, культурну, особисту та соціальну рівність жінок. Поняття *гендер* увів до наукового обігу наприкінці 1960-х років Роберт Столер (США). Він запропонував використовувати цей термін на позначення соціальних і культурних аспектів статі. Відтоді «гендер» стосується не біологічної статі людини, а тих

соціальних ролей, характеристик, особливостей, що їх чоловіки або жінки набувають у суспільстві під впливом соціокультурних чинників [1, с.11]. Успіхи руху породжували суперечки: в одних – велику популярність, в інших – критику. Феміністські дослідження через панування ідеології й теорії з часом радикально змінювалися. Тому рух не є однорідним: радикальні культурні феміністки, радикальні лесбійські феміністки, радикальні лібертаріанські феміністки, сепаратистки, французькі феміністки-представниці психоаналізу, вуменістки, ліберальні феміністки, неоліберальні феміністки, марксистські феміністки, соціалістичні/матеріалістські...

Особливе місце в поширенні фемінізму належить гендерним студіям. Спочатку їх називали «жіночі студії», де розкривались проблеми жінок та їхні політичні права. Найбільш відомі твори носили радикальний характер: Сімона де Бовуар (1949 р.) «Друга стаття», де показано уявлення суспільства щодо другосортності жінок; Бетті Фрідан (1963 р.) «Загадка жіночності» наголошувалося про обмеження можливостей жінки материнством та господарчими справами, Жермен Грір «Жінка-свнук» (1970 р.) – сексуальні утиски жінок, ненависть чоловіків до них... Ці твори об'єднані висвітленням верховенства чоловічої влади й заклик до революційного повалення патріархальності.

Дослідниці фемінізму 70-80-х років ХХ ст. вивчали роль жінки в родині та у трудових відносинах. В цей період мали вплив марксистські ідеї про жінок як клас, який підтримує клас чоловіків, а ті – є прихильниками капіталізму. Феміністок-матеріалісток хвилювало те, як патріархальність і капіталізм разом обмежують жінок і їхні теорії спиралися на марксизм та соціалізм.

В кінці 1980-х ситуація почала змінюватися, почалась, так звана друга хвиля, що відбувалась під впливом інтерсекційності. У фемінізмі панувала думка: говорити про «жінок» і «чоловіків» не має сенсу, порівняння в різні часи у різних країнах не бути схожими, тому конструювали гендер по-різному. З точки зору постмодерністів поведінка й очікування має відповідати тим, кого вважають чоловіками та жінками, від цього неможливо остаточно позбутися, але його можливо завуальовувати й ускладнювати. Крім того, фемінізм зосередився на інтерсекційності, що ґрунтується на визнанні того факту, що різні форми дискримінації перетинаються з дискримінацією за ознакою статі та підсилюють її [2].

На думку Пілчер (Великобританія), саме це є ознакою концептуального повороту від фемінізму до гендерних студій: «Коли розуміння гендеру розвинулося у складну, багатогранну й міждисциплінарну царину досліджень, включно з вивченням стосунків не лише між гендерами, а й усередині гендерів, вираз «гендерні студії» ставав дедалі поширенішим, а під прапором фемінізму об'єднувались різні групи. Тимчасом, фемінізм поступився місцем гендерним студіям під егідою квір-Теорії та з визнанням інтерсекційності та Великою Об'єднавчою Теорією Суспільної Влади й Соціальної Несправедливості» [4, с.158].

Гендерні студії у своїй діяльності в цей час застосовували постмодерний пізнавальний та політичний принципи, розмиваючи межі, дискутуючи. Джудіт Лорбер (США) вважає, що гендер є центральною ланкою суспільного устрою у всіх суспільних інституціях. Не дивлячись на поворот у постмодернізм, фемінізм і досі має радикальні думки про те, що жінка – нижчий суспільний клас, хоча все більше віддалявся від права, політики й економіки у бік постмодерного аналізу дискурсу, який обстоював Мішель Фуко (Франція) з постмодерним поглядом на владу, та на становлення дисциплінарного суспільства [3].

Інтерсекційна думка відкрила цілком нові напрями діяльності не лише в суспільстві, а й усередині самого фемінізму. Представниці ліберального фемінізму добилися надзвичайного прогресу в запровадженні правової, професійної та соціальної рівності статей, а втратили впливовість радикальні й матеріалістичні феміністки. Досить впливовими є дослідниці, що

застосовували постколоніальну та расову теорії, і це давало змогу застосування більш витончені теоретичні владні моделі.

Частина ліберальних феміністок вважають, що західне суспільство надає можливості, потрібні жінкам для життєвого успіху і прагнуть захистити їх: можливості здобути освіту, доступну систему догляду за дітьми, гнучкий графік роботи. Хоча деякі ліберальні феміністки прагнуть до правової рівності із чоловіками та контроль за власним репродуктивним вибором, а також коли суспільні очікування зміняться так, що вже не буде дивно побачити жінку у будь-якій галузі праці.

Теорія розмаїття – підтримує поворот до солідарності та союзництва між неформальними групами. Це перш за все повага до відмінностей не між особами з різними поглядами, а між соціальними і культурними групами. Так званий «фемінізм вибору», коли його представниці прагнуть до соціальної справедливості, як перерозподілу соціальних та економічних благ, щоб «зробити» громадян (чи групи громадян) рівними. Деякі чорні феміністки критикували фемінізм другої хвилі за невизнання того факту, що чорні жінки стикаються з іншими упередженнями і стереотипами ніж білі жінки, і це є прикладом різних переконань та цінностей: Глорія Воткінс – «Хіба я не жінка?», Патрісія Хілл Коллінз – «Думка чорного фемінізму».

Майкл Кімел (США, часопис «Чоловіки та маскулінності») – є представником чоловічої студії феміністичного спрямування. Саме ж поняття «гегемонної маскулінності» ввела австралійка, представниця гендерної теорії – Рейвін Коннелл: підтримка переваги чоловіків над жінками, а також гегемонія у владі. Гегемонна маскулінність також пов'язана з поняттям «токсичної маскулінності», яке запропонував Террі Куперс (США). Він визначив токсичну маскулінність як «сполучення соціально регресивних чоловічих рис, потрібних для підтримки панування, знецінення жінок, гомофобії та розпусного насильства». Це нібито дає відповідь (на думку багатьох дослідниць) на питання: чому американське суспільство обрало мужикуватого Дональда Трампа, а не Гіллари Клінтон [4, с. 173].

Отже, панівною формою фемінізму в західних гендерних студіях є інтерсекційний фемінізм, який спирається на критичну расову теорію, квір-теорію та постколоніальну теорію, що керуються такими принципами: як важливість ролі жінки у структуруванні влади суспільства; що владні структури продовжують забезпечувати привілеї чоловіків; ідеї поєднуються з іншими формами ідентичності, які потрібно також визнавати. Сучасний фемінізм майже відкинув своє радикальне й матеріалістське дослідницьке коріння, як і ліберальний активізм, замінивши все це на постмодерні дискурси у розмиванні категорій та культурному релятивізму. Дослідження гендеру у студіях, як взаємовідносин чоловічих та жіночих ролей, поступається увазі питанням упередження й дискримінації транссексуальних чоловіків та жінок. Попри тривале опрацювання питань гендерної політики, досі виникає чимало дискусій довкола її теоретичного осмислення й особливо шляхів реалізації.

Список використаних джерел:

1. Павличко С. Фемінізм / упор, та передмова В. Агеєвої. Київ: Основи, 2002.
2. Словник гендерних термінів. Шевченко З. В. (Уклад.) Черкаси. 2016. URL: <http://a-z-gender.net/ua/intersekcijnij-feminizm.html>
3. Олексій Шевченко Україна і Мішель Фуко: діалог про владу. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/ukrayina-i-mishel-fuko-diyaloh-pro-vladu>
4. Гелен Плакроуз, Джеймс Ліндсей. Цинічні теорії про гендер, расу та ідентичність. І чому вони згубні для усіх/пер. з англ. Олексій Панич. К.: Наш Формат, 2022. 368 с.